

ULUSLARARASI ÇATIŞMALARIN ENERJİ POLİTİK ANALİZİ

Kemal OLÇAR*

Öz

Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren dünya üzerinde yaşanan çatışmaya varan krizlerin çoğunun, doğrudan veya arka planında, sebebinin; gelişmiş devletlerin enerji maddelerine sahip olma veya enerjinin nakledildiği güzergâhların güvenliğinin sağlanması olduğu görülmektedir. Bu sonuca ulaşmak için, enerjinin kalkınmadaki rolünün, enerji maddelerinin kullanım alanlarının ve dünya üzerindeki miktar dağılımlarının ne olduğuna bakmak yeterli olmuştur. Ayrıca kömür, petrol ve doğalgaz gibi birincil fosil enerji kaynaklarının üretim bölgeleri ile tüketim yerleri arasındaki asimetrik jeopolitik durum, petrol ve doğalgazın dünya nakil hatları ve en büyük enerji tüketim ülkesi olan ABD'nin dünya üzerinde askerî birliklerinin konuşlu olduğu yerlerin, korelasyon metodolojisiyle incelenmesi enerji politik davranışların şifresini ortaya çıkartmıştır.

***Anahtar Kelimeler** ABD Üsleri, Enerji Nakil Hatları, Uluslararası Çatışmalar, Enerji Kaynakları.*

Energy-Politics Analysis of International Conflicts

Abstract

Since the First World War, it has been observed that the direct or indirect causes of most of crises occurring all over the world have been the will of the developed states to secure the transportation lines of energy and to take control of it. For that purpose, it is enough to consider the role of the energy in the field of development, the areas of energy use and the distribution of reserves on the planet. The asymmetric geopolitical situation and the global transport routes of coal, oil and gas as well as the locations where the highest energy consumer U.S. has deployed its troops yield a coded pattern of energy political behavior when an analysis of correlation is made.

***Key Words:** US Bases, Energy Transportation Lines, International Conflicts, Energy Resources.*

---

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktora Öğrencisi P.Bnb., E-posta: Kemaldolcar@yahoo.com

Giriş

Sanayi devriminden bu yana dünyada enerji kaynaklarına sahip olabilmek için kıyasıya bir yarış başlamış, bu yarış birçok savaşa da sebep olmuştur (Kocaoğlu, 1996, s. 3). İnsanlar savaşı tarih boyunca ülke toprakları, milli onurları, aileleri, kişisel servetleri ve varlıklarını sürdürebilmek gibi sebepler için yapmışlardır. Bunun dışında hiçbir milletin kendi insanların hayatını sadece enerji kaynaklarına ulaşmak, nakil yollarını kontrol etmek ve diğer ülkelerin kalkınma hızlarını denetleyebilmek gibi devlet ve sistem düzeyinde doğrudan stratejik bir sebep için hayatını tehlikeye atmak istemeyeceği varsayılmıştır. Bu yüzden devletleri yönetenler, mutlaka daha akılcı ve ikna edici bir sebep bulmak suretiyle, milli servetlerden yüklüce paralar harcayarak ve kendi topraklarından binlerce kilometre uzak yerlerde insanları savaşmaya ikna edebilmişlerdir. Yapılan bu inceleme, çatışmaların bilinen ve ilan edilen sebeplerinden daha çok, arka planda yatan enerji-politik sebebi ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu maksatla önce savaş ve çatışmanın tanımı yapılarak teorik çerçeve değerlendirilirken, enerji kaynaklarının ülkeler için değeri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tespit edilen çatışma bölgeleri, tarihsel karşılaştırmalı metot ve jeopolitik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmeye gayret gösterilecektir. Bunun için sadece haritalar, grafik ve tablolar kullanılacaktır. Enerji kaynaklarındaki anlamlı artışların savaş dönemlerinden önce görülmesi veya ABD'nin askerî güç konuşlandırma ve müdahale yerlerinin nakil hatlarına yakınlığı ile ilgili sebep-sonuç ilişkisi analiz edilecektir.

Çalışmanın temel varsayımı kabul edilen ve diğer yöntemlerle çözülemeyen bir sorun karşısında başvurulan yöntem olan savaş ve çatışma kavramını çok basit olarak; “anlaşmazlıkların fiziki şiddet yoluyla çözülmesi olarak ifade etmek mümkündür.” Diğer bir tanım olarak da, “hasım tarafın iradesini engelleme veya kendi iradesini kabul ettirme sürecidir”. Bu nedenle hasım tarafın insanların bir kısmının da olsa zarar görmesi amacı taşır ve oldukça yüksek maliyetli bir yöntemdir. Savaş genel olarak, “aktörlerin varlıklarını sürdürme ve geliştirme amaçları ile dünya kaynaklarından yararlanmak için genişlerken ya da ilerlerken benzer amaç taşıyan aktörlerle karşılaşması” sonucunda çıkmaktadır (Dedeoğlu, 2003, s. 145-146).

Özellikle Realist veya Neo-Realist teorilere göre savaş, bir dış politika aracıdır (Arı, 2006, s. 165) ve geniş insan toplulukları arasında meydana gelen, genel anlamıyla ileri derecede şiddet içeren olay, çarpışma ve çatışmaları içerir. Soğuk savaş gibi politika temelli savaşlar olsa da, savaş kelimesi silahlı kitlesel muharebe olarak değerlendirilir. Barış kelimesinin zıt anlamlısıdır ve her kullanımında görüş ya da çıkar çatışmasını ihtiva eder.

Savaş genel olarak, kişi, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç düzeyde gerçekleşmektedir. Kişi düzeyinde savaş, aynı işi yapıp aynı nesnelere ele geçirmek istediklerinde aralarındaki rekabetin artması sonucu yaşanmaktadır. Devlet düzeyinde ise, kişi düzeyindeki benzer bir şekilde, birbirlerinin zenginliklerini talep etmeleri ve toprak kazanma istekleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düzeyde yapılan savaşların elbette görünür başka bir takım sebepleri olmakla birlikte en temel gerekçenin bu olduğu düşünülmektedir. Uluslararası sistem seviyesinde yapılan savaşlar, sistem içinde yer alan aktörlerin karşılıklı ilişkilerine, sistemin ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel çok değişkenli yapısına bağlayarak açıklanmaktadır. Sistemde var olan aktörlerin karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin karmaşıklaşması, artan rekabet ortamı, ittifakların güçlenip karşılıklı tehdit oluşturmaları, silahlanma yarışı ile artan güvensizlik ortamı, birer savaş sebebi sayılabilmektedir. (Dedeoğlu, s. 147-148).

Çalışmada, çatışma ve savaş terimlerinden kastedilen; devlet düzeyinde ve birbirlerinin zenginliklerini talep etmeleri sonucu yaşanan, aktörlerin varlıklarını sürdürme ve geliştirme amaçları ile dünya kaynaklarından yararlanmak için genişlerken ya da ilerlerken benzer amaç taşıyan aktörlerle karşılaşması sonucunda ortaya çıkan sorunların fiziki şiddet yoluyla çözüm yöntemi olarak anlaşılmalıdır.

Yine bu çalışmada enerji kaynakları dendiğinde konvansiyonel enerji kaynaklarından fosil yakıtlar, yani kömür, petrol ve doğalgaz kastedilirken, diğer alternatif enerji kaynakları kapsam dışı bırakılmıştır. Çatışmaya varan krizlerin enerji politik analizleri yapılırken önce enerji kaynaklarının bölgesel üretim ve tüketim miktarları ortaya konmuş ve ülkeler için önemi grafikler yoluyla vurgulanmaya çalışılmıştır. Ardından konu Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren tarihsel süreç içinde ele alınarak kaynakların gelişimi ve yaşanan krizlerin esas sebepleri

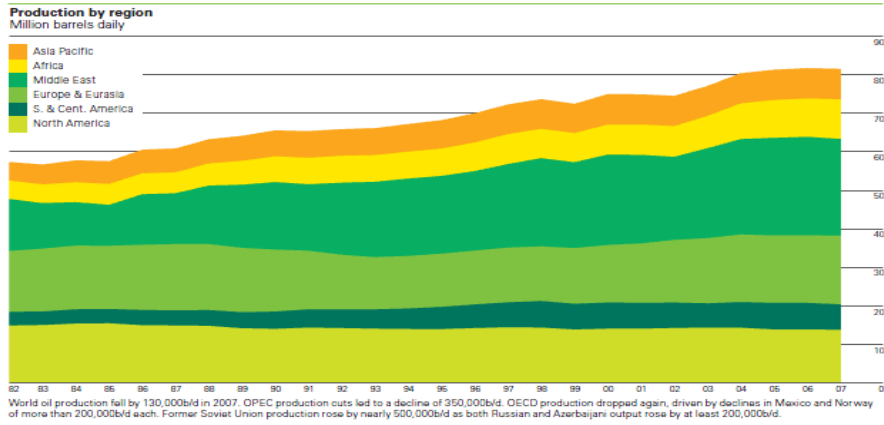
araştırılmıştır. Çatışma bölgeleri belirlenirken enerji kaynaklarına sahiplik etme ve/veya nakil hatlarını doğrudan kontrol edilebilirlik prensibi jeopolitik yaklaşımlarla haritalar üzerinden değerlendirilerek korelasyon tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Enerji Kaynaklarının Önemi

Ekonomik ve sosyal kalkınma için temel girdilerden olan enerjinin tüketimi, artan nüfus, şehirleşme, sanayileşme ve teknolojinin yaygınlaşmasına paralel olarak sürekli artış göstermektedir. (Türkiye Genel Enerji Raporu, Eylül 1968, s. 7 ve Kocaoğlu, 1996, s. 39). 1900 yılında dünya nüfusu *1,6 milyar*, birincil enerji tüketimi *1.000 milyon ton* petrol eşdeğeri (Mtoe) iken, 2008 yılında dünya nüfusu 4,3 kat artışla *6.9 milyara*, birincil enerji tüketimi ise 11 kat artışla *11.000 milyon ton* (Mtoe) düzeyine çıkmıştır (Tuğrul, 2005-2006 Ders Notları ve www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../dpp.doc). Bunun en önemli sebebinin 1870 yıllarından itibaren özellikle başta İngiltere olmak üzere Avrupa'da başlayan sanayileşmedeki artış olduğu söylenebilir.

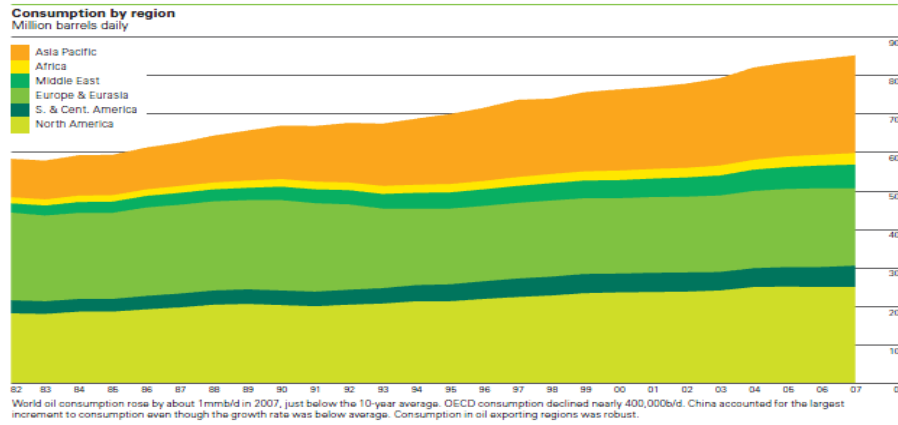
Dünya liderliği ile enerji kaynakları arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. İngiltere kömür çağı denilen 19. yüzyılın süper gücü iken, 1945 yılından sonra bu liderlik petrole hâkim olan ABD'ye geçmiş, ancak geçişin gerçekleştiği 1914-1945 yılları arasındaki dönem savaşları dünyaya çok pahalıya mal olmuştur. En kritik dönem olarak kömürün tepe noktasına ulaştığı 1913 yılında yaşanan gelişmeler oldukça önemlidir. (Ediger, 2007, s. 32)

Şekil-1: 1982 yılından itibaren bölgelere göre petrol *üretim* miktarı (BP Statistical Review of World Energy June 2008, s. 10.)

Şekil-1'e göre petrolün en fazla üretildiği bölge Orta Doğudur. Onu Avrupa-Avrasya izlerken, anlamlı miktarda üretilen Kuzey Amerika ülkeleri üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üretim oranları genel anlamda (Kuzey Amerika'daki kısmi daralma ve Avrupa-Avrasya bölgesinde 1990'lı yıllarda meydana gelen azalma hariç) 1980'li yılların başından itibaren değişiklik arz etmemiştir.

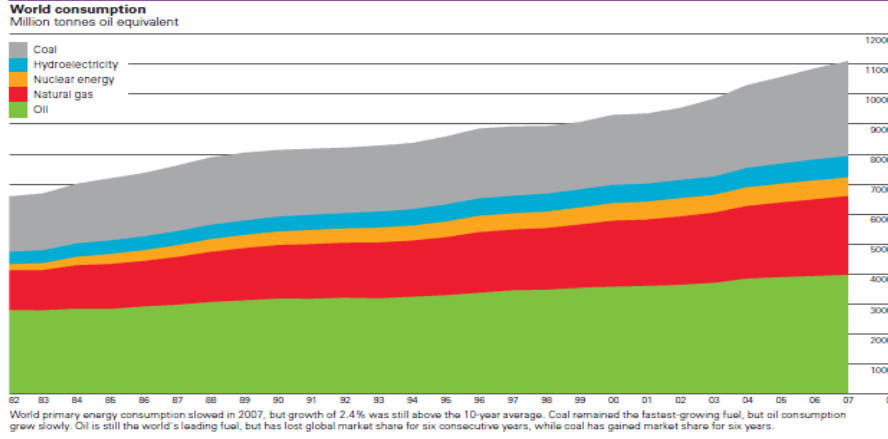
Şekil-2: 1982 yılından itibaren bölgelere göre petrol tüketim miktarı (BP Statistical Review of World Energy June 2008, s. 13)

Şekil-2'ye göre petrolün en fazla tüketildiği bölgeler Kuzey Amerika ülkeleri, Çin'de görülen artışlardan dolayı Asya Pasifik grubu ve Avrupa-Asya bölgesi olarak görülmektedir. Burada en çok dikkat çeken

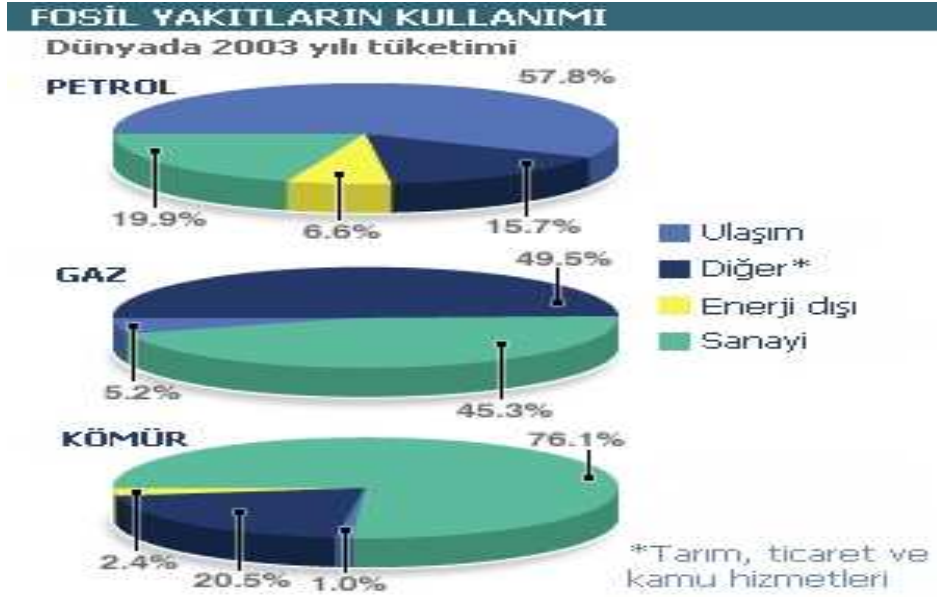
konu üretim ve tüketim bölgelerindeki, Rusya hariç, asimetrik ve dengesiz durumdur. Petrol en çok Orta Doğu ülkelerinde üretilirken en az bu bölgede tüketilmektedir. (Mehmet Kocaoğlu, 1996, s. 37). Enerji fakiri gelişmiş ülkeler kalkınmalarının sürekli olabilmesi için petrole bağımlı bir yapı arz etmektedirler. Bu durum geçmişte yaşanmış ve bugün yaşanan çatışmaların temel nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil-3: 1982 yılından itibaren dünya enerji tüketiminde kaynakların miktarları (BP Statistical Review of World Energy June 2008, s. 42)

Şekil-3'e göre, 1982 yılından itibaren bakıldığında, dünya enerji tüketiminde kaynak olarak, en fazla petrol kullanılmaktadır. Ardından geleneksel enerji kaynağı olan kömür gelmekte ve bunu sırasıyla doğalgaz, yenilenebilir kaynaklar ve nükleer enerji takip etmektedir. Ancak nükleer enerji kullanımının gittikçe oransal olarak düşmekte olduğu görülmektedir. Bu tablonun ortaya koyduğu durumun, gelecek 20 yıl içinde çok anlamlı değişikliklere sebep olacağı düşünülmemektedir.

Şekil-4: 2003 yılı itibariyle fosil yakıtların kullanım yerlerinin oranları (BBC Turkish, http://www.bbc.uk/turkish/indepth/story/2006/02/060215_energy_demand.shtml)

Şekil-4'e bakıldığında ise petrolün %57,8 ile en çok ulaşımda, doğalgazın %49,5 ile tarım, ticaret ve kamu hizmetlerinde ve %45,3 ile sanayide, kömürün %76,1 ile sanayi alanlarında en çok kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla kalkınmanın en temel girdisi olan üç birincil enerji kaynağı insanlık için vazgeçilmez niteliktedir.

2. Çatışmaların Enerji Politik Analizi

Son yüzyıl içinde yaşanan çatışmaya varan krizler aşağıdaki şekilde sıralanabilir: Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Kore Krizi, Küba Krizi, Filistin Meselesi, Kongo Krizi, Vietnam Savaşı, Kıbrıs Meselesi, Arap-İsrail Savaşı, Sovyet-Afgan Savaşı, ABD-Afgan Savaşı, Birinci Körfez Savaşı, İkinci Körfez Savaşı, İran Rejim Değişikliği, Kafkas Olayları, İran-Irak Savaşı, Doğu Timor Meselesi, Süveyş Krizi (Tuğrul, "Enerji Politikaları" Ders Notları, 2005-2006, GYTE) .

Bu olayların dışında elbette farklı sebeplerle ulusal veya uluslararası krizler meydana gelmektedir. Ancak çalışmayı hazırlarken

diğer olaylar ile enerji politik arasında, özellikle kullanılan jeopolitik yaklaşıma uygun bir ilişki tespit edilememiştir. Bu yüzden inceleme hem tarihsel olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren ele alınarak zamansal açıdan, hem de doğrudan veya dolaylı olarak enerji ilişkisi açısından sınırlandırılmıştır.

1900-1914 yıllarında kömür üretimi ani bir yükseliş ile iki kat artmış ve 750 milyon tondan 1500 milyon tona ulaşmıştır. (Williams ve Derry, 1982, s. 29). Ortaya çıkan bu üretim artışı, 1870'li yıllardan itibaren başta İngiltere'de olmak üzere Avrupa'da görülen sanayileşmenin ihtiyaç duyduğu enerjiyi karşılamak için gerçekleşmiş olduğu söylenebilir (Falvin ve Lenssen, 1994, s. 42). Ancak emre amade kılınan yüksek miktardaki kömürün paylaşım sorunu dünyaya 1914 yılında büyük bir felaket yaşatmıştır.

Aynı mantık İkinci Dünya Savaşı ile ilgili de yürütülebilir. Yani 1930'lu yıllardan itibaren petrol enerji kaynaklarındaki öncü rolü kömürden almaya ve zengin petrol yatakları keşfedilmeye başlanmıştır. Özellikle İngiltere'nin adalarındaki zengin kömür yataklarına rağmen öncelikle kendi donanmasını başka ülkelerde bulunan petrole bağımlı kılmasının arkasında son derece stratejik bir tercih yatmaktadır. Bunun sebebi daha fazla güç, daha fazla hız ve daha yüksek ateş gücü gereksinimi olduğu söylenebilir (Uluğbay, 1995, s. 92). Ardından dünya petrol üretim miktarı yıllık 1920'de 900 milyon varilden 1930'da 1700 milyon varile, 1935'te 2000 milyon varilden 1940 yılında yaklaşık 2350 milyon varile ulaşmıştır. 1945 yılında savaş bittiğinde ise 3000 milyon varil petrol üretimi gerçekleştirilmişti. (<http://www.eia.doe.gov/neic/speeches/Caruso061305.pdf>). Yine bu üretimin bu kez petrol için paylaşım sorunu İkinci Dünya Savaşı'nın enerji politik sebebini meydana getirmiştir.

Her iki dünya savaşı için yapılan bu değerlendirmeler bazı disiplinler tarafından indirgemeci yaklaşım olarak ifade edilmekte ve asıl sebeplerin daha siyasi ve askerî nitelikli olduğu iddia edilmektedir. Bu tespit eksiktir, çünkü bahsedilen ve deklare edilmiş gerekçeler, asıl sebebi teşkil eden gizli ve arka planda yer alan enerji kaynaklarına erişim ve güvenli şekilde batıya nakli konusunu gizlemeyi başarmıştır. Birçok siyasi analizde yer almayan enerji politik gerekçeler, savaş ve

çatışmaların tam ve doğru olarak nedenlerini ifade etmekte ve geleceğe yönelik tarihsel ipuçları vermektedir. (Acun, 1949, s. 23).

İlk birincil enerji kaynağı olarak kabul edilen kömür önce, Büyük Britanya daha sonra Fransa, Almanya ve A.B.D.'nde yoğun olarak üretilmeye başlanmış ve 18 ve 19. yüzyılın temel enerji konumuna gelmiştir. (Yergin, 1995, s. 625). Dünyanın en fazla kömür üreten ülkesi olan İngiltere'de, 1800 yılının başında 10 milyon ton olan maden kömürü üretimi 1850'lerde 5 misline, 50 milyon tona çıkmış ve 1900'da, 225 milyon tona ulaşmıştır. (http://www.makingthefirstworld.org.uk/learning_modules/history/04.TU.04/?section=4). Dünyada ise 20. yy. başında büyük kömür üreticilerinin gerçekleştirdiği gelişmelerle ve yeni üreticilerin ortaya çıkmasıyla maden kömürü üretimi 1 milyar tonu aşmıştır.

Tablo-1: 1905 yılı dünya kömür üretimi (Encyclopedia Britannica, 11th ed.)

Ülke	Ton	Ülke	Ton
İngiltere	236.128.936	Avusturya (linyit-kömür)	35.277.339
Almanya (kömür)	121.298.167	Macaristan (kömür)	1.031.501
Almanya (linyit)	52.498.507	Macaristan (linyit)	5.447.283
Fransa	35.869.497	İspanya	3.202.911
Belçika	21.775.280	Rusya	19.318.000

Tablo-1'e göre Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'nın tek başına kömür üretimi 121.298.167 ton iken Fransa sadece 35.869.497 ton üretebilmektedir. Bunun en önemli sebebi en zengin kömür yataklarına sahip Alsace-Loren bölgesinin 1871 Sedan Savaşı'ndan sonra Almanya'nın eline geçmesidir. Bu üretim farkı Fransa'nın yeniden bu bölgeyi Almanya'dan geri almak için her türlü mücadeleyi yapmak ihtiyacını hissettirmiştir. Çünkü kömür o yıllarda sanayileşme için en fazla kullanılan birincil enerji maddesidir. Ayrıca Almanya, İngiltere'nin başta kömür ve kısmen petrol olmak üzere hammadde kaynaklarını ele geçirip kendi hegemonyasını kurmak istemesi savaşın diğer temel sebeplerindendir. (Acun, 1949, s. 145).

Bu dönemde enerji politikası, enerjinin başlıca kaynağı olan maden kömürü yataklarına sahip olan Büyük Britanya, Fransa, Almanya

ve A.B.D üzerine kurulmuştur. Fransa ve Almanya arasındaki başta zengin kömür yatakları ile Rusya ve Ortadoğu'daki yeni petrol bölgeleri enerji politikaları açısından, Birinci Dünya Savaşı'nın enerji-politik nedenini oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Şekil-6: 1914 yılında Avrupa'nın durumu ve Alsace-Loren (http://www.6dtr.com/TARİH/haritalar/63-1914_avrupa.jpg)

Şekil-6'ya göre Alsace-Loren bölgesinde Avrupa'nın en önemli kömür yatakları mevcuttur. Bu sebeple Fransa ile Almanya arasında sürekli savaş sebebi olmuştur.

Şekil-7: Bağdat Demiryolu (http://selsil.blogspot.com/2005/06/lojistik-berlin-bagdad-demiryolu.html)

Şekil-7'deki haritada görülen Berlin-Bağdat-Basra Demiryolu, Padişah Sultan II. Abdülhamit döneminde Almanlar tarafından inşa edilmiştir. O dönemde iki nehir arası (Fırat-Dicle) bölgede araştırma yapan bir Alman heyeti petrol yataklarının varlığını kanıtlamış ve Osmanlı Devleti'nden arama izni istemiştir. Bunun üzerine Abdülhamit Musul ve Kerkük bölgesini özel mülkiyeti olduğunu ilan etmiştir (Kocaoğlu, 1996, s. 88). Bağdat Demiryolu'nun inşa gerekçesi de burada çıkarılan petrolün batıya naklini gerçekleştirmektir. Dolayısıyla demiryolunun ilk büyük enerji nakil hattı olduğu söylenebilir. Ayrıca Bağdat Demiryolunun 20 km. sağında ve solunda her türlü maden arama yetkisi de Almanlara, anlaşma gereği verilmiştir (Uluğbay, 1995, s. 112). İngiltere bu projeyi kendisi için büyük bir tehdit olarak kabul etmiştir (Kocaoğlu, 1996, s. 88).

Şekil-8: Sevr Haritası (www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olays6.html)

Şekil-8'deki Sevr Haritasına bakıldığında ise, Orta Doğu bölgesinde bulunan petrol kaynaklarına ulaşmak ve kaynakları güvenli bir şekilde batı ülkelerine nakledebilmek amacıyla tarihin her safhasında engel teşkil eden Türk Milletinin bu güzergâh üzerindeki etkinliğinin ve kontrolünün azaltılmak istendiği görülecektir. (Kocaoğlu, 1996, s. 30). Berlin-Bağdat Demiryolu da bu nakil hattının omurgasını meydana getirmektedir. Ayrıca İngiltere Kafkaslara giden yolu sözde

Kürdistan (Uluğbay, 1995, s. 156-157) ve Ermenistan projeleri ile açmak ve Hazar petrollerine de ulaşmak istiyordu (Kocaoğlu, 1996, s. 91). Bu harita diğer taraftan, Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasında ve özellikle Musul ve Kerkük gibi bölgelerin İngiltere'nin kontrolünde kalmasında petrolün rolünün ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir (Uluğbay, 1995, s. 135). Bu göstergeler 1914 yılında yaşanan Birinci Dünya Savaşı'nın gerçek sebebinin enerji bölgelerinin ve nakil hatlarının paylaşımı olduğu izlenimini güçlendirmektedir (Kocaoğlu, 1996, s. 42). Misak-ı Milli ile bu sınırlar geriye çekilmek suretiyle İngiltere'nin enerji politik planları bozulmuştur. Ancak Türkiye üniter yapısı ile hala bu planın önündeki en büyük engeldir. İkinci Körfez Harekâtında yaşanan 1 Mart krizi ile bugün bu engellik vasfı yeniden ispatlanmıştır.

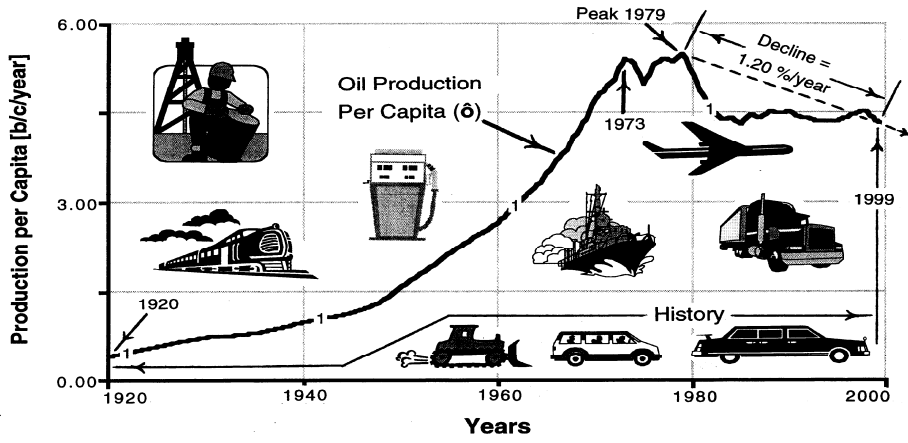
Şekil-9: İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa
(http://www.6dtr.com/TARİH/haritalar/63-1914_avrupa.jpg)

İki dünya savaşı arası dönemde, 1930 yılında dünya maden kömürü üretimi 1.500 milyon tona, petrol üretimi ise, 1.600 milyon varile ulaşmıştı. 1940'da ise petrol üretimi 2.400 milyon varile yükselirken, SSCB'nin maden kömürü üretimi artışına rağmen dünya kömür üretimi önemli ölçüde gerilemiştir. (<http://www.eia.doe.gov/neic/sphes/Caruso061305.pdf>)

Birinci Dünya Savaşı'nın enerji politik sebebinin özede Almanya-Fransa arasında bulunan ve zengin petrol yataklarına sahip

olan Alsace-Lorane'nin paylaşımı olduğu ifade edilmişti. Bu kez İkinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan sebeplerin altında başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarına sahip olma fikri yatmaktadır. Şekil-9'daki haritaya bakıldığında; Almanya'nın daha savaş başlar başlamaz Birinci Dünya Savaşı'nda kaybettiği Alsace-Lorane'ni ele geçirdiği ve savaşın gerektirdiği enerji ihtiyacını garantiye aldığı görülmektedir. Almanya ardından, yine savaşı sürdürebilmek için gereken yakıtı Bakü'yü ele geçirerek sağlamayı planlamış (Yergin, 1995, s. 383), ancak başarılı olamayınca doğu muharebelerini, müteakiben tüm savaşı kaybetmiştir. Yani enerji kaynakları birçok devletin kaderinde en etkili aktör konumuna dönüşmüştür. (Tugendhat, 1968, s. 112-113). O yüzden Hitlerin Bakü konusunda gösterdiği hassasiyet son derece isabetli bir karar olmuştur.

Şekil-10: 1920-2000 yılları arasında kişi başına düşen petrol üretimi (Duncan, 2000)

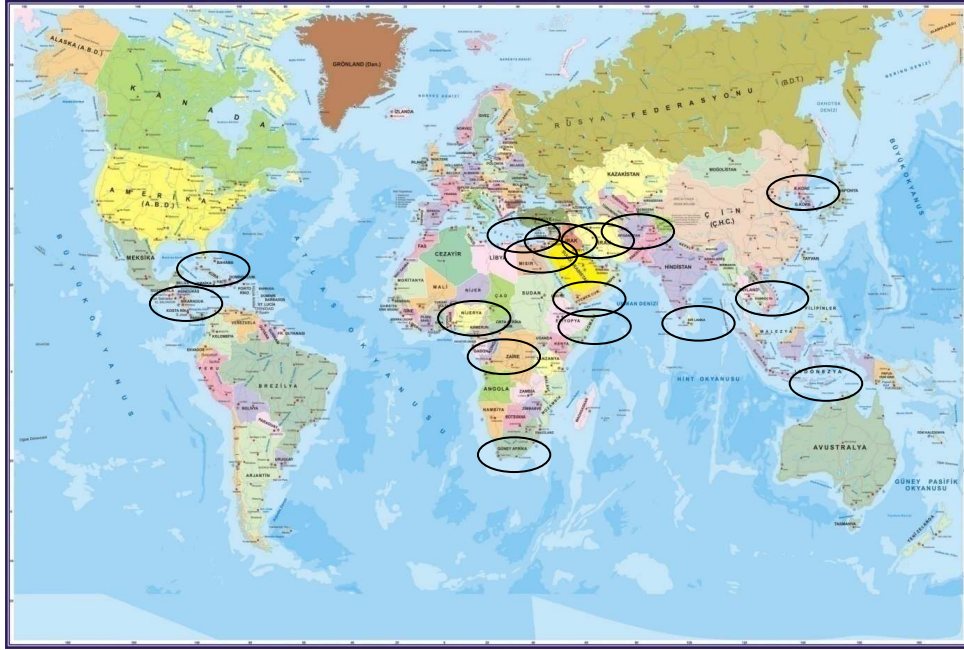

Şekil-10 dünyada üretilen toplam petrol miktarının dünya nüfusuna oranını göstermektedir. Burada işaret edildiği gibi, teknoloji ve ulaşım vasıtalarında çeşitlilik arttıkça kişi başına düşen petrol üretimi de artış göstermektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda petrol bölgelerinin büyük devletler tarafından paylaşılması ile üretim dramatik bir şekilde artmış ve bu artış önce 1973'de ardından 1979 yılında tepe noktasına (peak oil) ulaşmıştır. Bu yıllar arasında üretim artış oranı sıfıra yakın meydana gelmiştir.

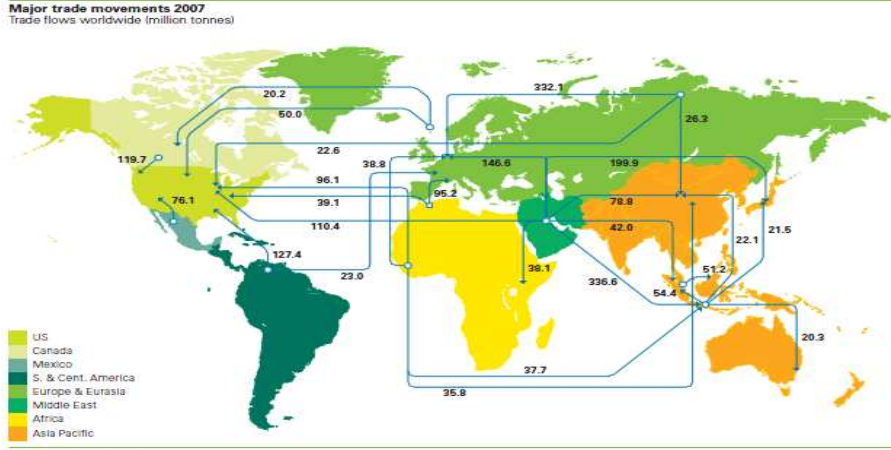
Sonuç olarak; İkinci Dünya Savaşı da petrol paylaşım savaşı olarak tarihteki yerini almıştır. Kömür çıkarımı sorunları ile petrol kullanımının ve taşınmasının kömüre göre kolaylığı, petrolü ön plana çıkarmaya başlamış ve bu durum, petrol kaynaklarına sahip olmayan ülkeleri endişelendirerek petrol bölgelerine sahip olma eğilimini arttırmıştır (Yergin, 1995, s. 625). Dolayısıyla petrol bölgelerinde hegemonya kurmak ana hedefi, İkinci Dünya Savaşı'nın enerji-politik yönünü oluşturmuştur. (Yergin, 1995, s. X),

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya petrol üretimi olağanüstü yükselerek, 1945'de yıllık 3.000 milyon varile ulaşmıştır. Bu yükseliş, eski üreticilere ilaveten yeni yatakların işletmeye açılması ile mümkün olmuştur. Petrol üretiminin bu gelişimine, doğal gaz ve nükleer enerji üretiminin ilk ürünleri de eklenmiş ve böylelikle enerji kaynakları çeşitlenmiştir. Ancak petrol daha stratejik bir unsur haline gelmiştir (Kocaoğlu, 1996, s. 124).

Şekil-11: Dünya çatışma alanları (www.vizyonharita.com/resim/dunyabuyuk.jpg)

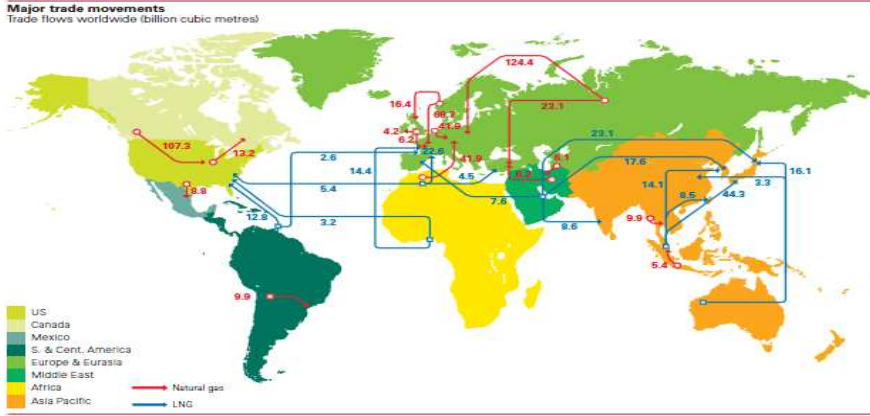

Şekil-11'e bakıldığında İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan bölgesel çatışma alanları görülmektedir. Buna göre en yoğun çatışma alanlarının Orta Doğu bölgesinde olduğu görülmektedir. Yani aynı zamanda her iki dünya savaşının yaşandığı yerler de olan bu bölgelerin, çatışmalara sahne olma niteliklerinin bugün hala değişmediği ifade edilebilir. Bu bölgelere sadece, nakil hatlarını kontrol eden stratejik yerlerin eklendiği söylenebilir.

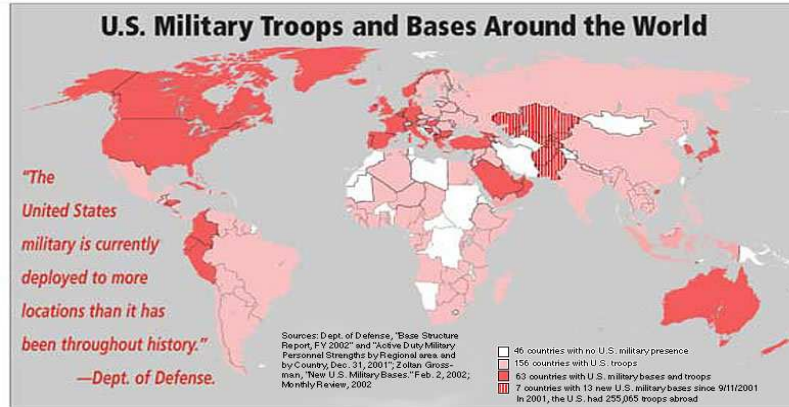
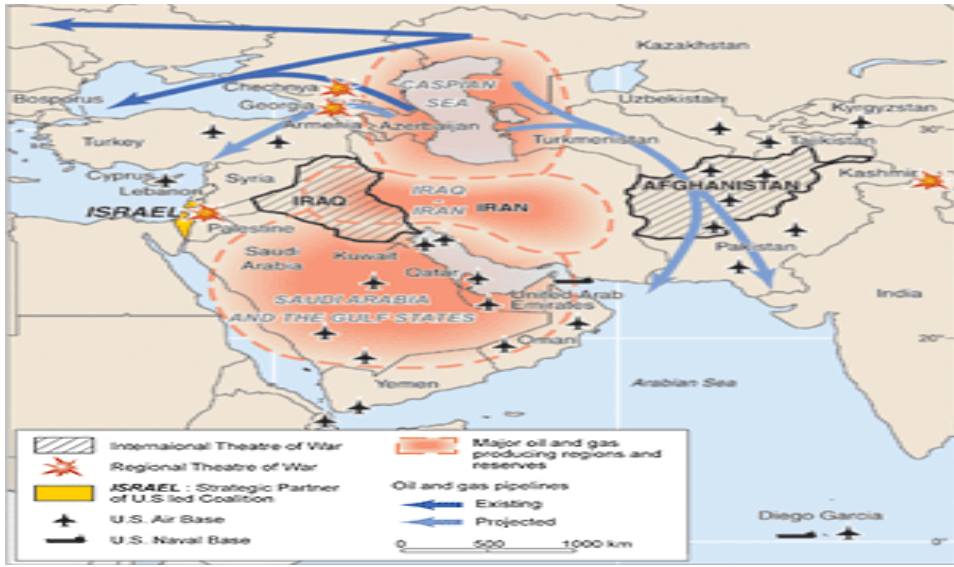
Şekil 12: Petrol ve Doğalgaz nakil hatları (BP Statistical Review of World Energy June 2008, s. 21 ve 31)

Şekil-12'de, 2007 yılı itibariyle, üstteki harita petrol, alttaki harita ise doğalgaz nakil hatlarını göstermektedir. Bu haritalarda belirtilen enerji nakil güzergâhları, Şekil-11'deki çatışma alanları ile üst üste

getirildiğinde; enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler ve taşınan yollar üzerindeki kontrol noktalarının, enerji kaynağını talep eden gelişmiş büyük devletlerin hegemonyasının kontrol edebileceği yönetimlerin iş başına getirilmesi operasyonları olduğu açıkça görülebilecektir. Ancak her bir kriz tek başına incelendiğinde ortaya genellikle demokratikleştirme, insan haklarını hâkim kılma veya barışı getirme gibi siyasi ve askerî gerekçeler konduğu görülmektedir. Bu hedeflerin, devletlerin kendi milli kaynaklarından ayırdığı milyarlarca dolar harcayarak, sadece insanlığın ve halkların yararına yapıldığı şeklindeki hayalî gerekçelerle açıklanması mümkün gözükmemektedir.

Şekil-13: ABD birliklerinin dünya üzerindeki üsleri (Waddell,2003)

Şekil-13'deki haritalar ABD birliklerinin dünya üzerinde konuşlandığı yerleri göstermektedir. Buna göre Şekil-11 ve Şekil-12'de açıklanan çatışma alanları ve enerji nakil hatları bu kez bu haritalarla üst üste getirildiğinde, mevcut Amerikan üslerinin dünya enerji üretim ve nakil hattını tamamen kontrol altına aldığı görülmektedir.

En üstte yer alan haritada; Irak ve Afganistan uluslararası savaş alanları, kırmızı alanlar petrolün üretildiği ve rezervlerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler, koyu mavi istikametler mevcut petrol nakil hatları, açık mavi oklar da planlanan hatları, sarı alan ABD'nin stratejik ortağı İsrail coğrafyası ve diğer mevcut işaretler ile Amerika'nın hava ve deniz üsleri gösterilmektedir. ABD dünya üzerinde üsler kurarken enerjinin kendi topraklarına, müttefiklerinin bulunduğu bölgelere emniyetle naklini güvenlikleştirirken, diğer taraftan da Rusya, Çin, Japonya ve Hindistan gibi küresel güç adaylarının kalkınma hızlarını kontrol etmeyi hedeflemektedir.

Ortada bulunan haritada ise; yine ABD'nin dünya üsleri daha makro seviyede belirtilmiş ve sayısal veriler ortaya konmuştur. Buna göre; Amerika'nın 46 ülkede (beyaz renkle gösterilen) askerî varlığı bulunmamakta, 156 ülkede (pembe renk) sadece askerî birlik ve 63 ülkede de (kırmızı renk) kendine ait askerî üs ve birlik bulundurmaktadır. Ayrıca 11 Eylül saldırılarının ardından önleyici savaş doktrini gereği 7 ülkede (kırmızı ve siyah dikey çizgiler) toplam

13 askerî üs kurulmuş durumdadır. Toplam dünya çapında 255,065 adet ABD birliği ülkesinin enerji politik çıkarları için görev yapmaktadır.

Şekil-13'ün en altında bulunan harita ise; yukarıda açıklanan küresel konuşlanmanın genel düzeydeki teşkilatlanmasını göstermektedir. Buna göre, ABD kendi ülkesinin bulunduğu coğrafyaya ABD Kuzey Komutanlığı, Güney Amerika kıtasına ABD Güney Komutanlığı, Avrasya kıtasına ve Afrika'nın batısına ABD Avrasya Komutanlığı, Çin, Avustralya ve Pasifik Okyanusu'na ABD Pasifik Komutanlığı ve nihayet enerji yoğun bölge olan Orta Doğu'ya ABD Merkez Komutanlığı adını vererek dünyayı askerî alanlara bölmüştür. Orta Doğu'ya ABD Merkez Komutanlığı şeklinde tanımladığı nispeten daha dar olan bölgeye sadece Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Hazar Havzası, Afganistan, İran, Katar, Aden Körfezi, Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı gibi genellikle enerji zengini ülke ve kritik nakil hattı anahtarı konumundaki bölgeleri dâhil etmek suretiyle enerji kaynağı coğrafyasına verdiği önemi göstermiştir. Bu küresel teşkilatlanma bile ABD'nin dış politikasını enerji kaynaklarına göre belirlediğinin delili sayılabilir.

ABD bu teşkilatlanma ile dünya üzerinde 845,441 adet nokta ile yaklaşık 30 milyon hektar bölgeyi kontrol etmektedir. Bu maksatla 2000 yılında ABD'nin savunma harcamaları için ayırdığı bütçe miktarı 289 milyar dolar iken, bu rakam 2003 yılında 396 milyar dolara çıkarılmıştır. ABD'den sonra ikinci durumda olan Rusya'nın savunma bütçesinin 60 milyar dolar ve ilk 25 ülkenin savunma harcamalarının toplamının ancak ABD'ninki ile eşitlenebildiği düşünülürse enerjinin başta ABD olmak üzere devletler için ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir. (Dept. Of Defense, "Base Structure Report, FY 2001" and Defense Almanac: Center for Defense Information Almanac, 2001-2002)

Bu genel değerlendirmelerden sonra Şekil-11'de işaretlenen çatışma alanlarına kısaca bakmakta yarar vardır (Tuğrul, 2005-2006 Ders Notları);

1950 yılında başlayıp 1953 yılında sona eren *Kore Savaşı*, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Paktların birbirini çevrelemesi ve enerji taşıma yollarının kontrolü amaçlı ilk savaş olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Kore enerji kaynakları bakımından anlamlı

zenginliğe sahip olmamasına rağmen, petrol ve bugün doğal gaz sevki güzergâhının tam üzerindedir. Yapılan savaş SSCB'nin çevrenin kapsamında ve Sovyetlerin Domino Teorisinin yarattığı endişenin sonucu yaşanmış bir savaştır (İnat, Duran ve Ataman, 2007, s. 713).

Süveyş Krizi, 1956 yılında Mısır Lideri Nasır'ın İran Başbakanı Musaddık'tan (Durand, 1974, s. 65 ve Göksu, 1966, s. 42) etkilenmesiyle Süveyş'i millileştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Kocaoğlu, 1996, s. 47). 75 yıl İngiltere kontrolünde kaldıktan sonra Mısır'a geçen Süveyş ile birlikte başta İngiltere olmak üzere Batı, en önemli petrol yolunu kaybetmiştir (Durand, 1974, s. 103). Bu kriz İngiltere'nin enerji temin maliyetlerinin artması ve dış borçlarının ödenemez hale gelmesi ile sonuçlanmıştır (Yergin, 1995, s. 559). Krizden sonra Batı Avrupalı devletler dünya egemenliklerini kesin olarak ABD'ye kaptırılmış ve Amerika'nın desteği olmadan enerji bölgelerinde hareket edemeyeceklerini anlamışlardır (Kocaoğlu, 1996, s. 44). Yani enerji yollarında meydana gelen bir tıkanıklık büyük güçlerin yok olması ile sonuçlanmıştır (Yergin, 1995, s. X).

1961'de yaşanan *Küba Krizi* de Paktların birbirini çevrelemesi ve enerji taşıma yollarının kontrolü amaçlı bir kriz olduğu söylenebilir. 1960 yılına kadar ABD, şeker ithalatının %83'ünü Küba'dan karşılarken, SSCB de 1991 yılına kadar petrol ile şeker takası yapmıştır. Küba Krizinin ardından ABD enerji güvenliğini temin için, asıl hedefi Orta Doğu bölgesi olan, Çevik Kuvvet uygulamasına başlamıştır. (Kocaoğlu, 1996, s. 128).

Filistin Sorunu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan, enerji kaynağı bölgelerine yönelik bir sorun olup, henüz bir çözüme ulaşılmamıştır. Bu mesele genel kaynaklarda İsrail ve Filistin'in var olma mücadelesi olarak algılanırken, esasta ABD için Orta Doğu'da petrol kaynaklarının bekçilik ve İleri Karakol görevinin İsrail tarafından icrasından ibaret olduğu görülmektedir. (Kocaoğlu, 1996, s. 43).

1960–1963 yılları arasında *Kongo Krizi* yaşanmıştır. 1885–1960 yılları arasında Belçika'nın sömürgesi olan Kongo Demokratik Cumhuriyeti müteakip yıllarda da sürekli bir istikrarsızlık ve çatışmalara sahne olmuştur. 2,34 milyon metrekarelik bir ülke olan KDC'de 350 farklı etnik grup bulunmakta ve ülke nüfusunun %80'i

günde 1 dolar veya daha az bir gelire sahip olarak yaşamaktadır (<http://baybul.com/ansiklopedik-bilgiler/88530-demokratik-kongo-cumhuriyeti.html>). 1960 krizi dâhil ülkede yaşanan çatışma ve istikrarsızlıkların gerçek sebebi sahip olduğu, başta uranyum olmak üzere, çeşitli madenlerin değerinin yaklaşık 470 milyar dolar civarında olmasıdır. Bu madenlerin büyük bir kısmının kullanım hakkı uluslararası şirketlere aittir. Arka planda bir ABD-SSCB mücadelesi olan ve Birleşmiş Milletlerin de müdahale ettiği 1960 krizinin enerji-politik nedeni *uranyum* madenlerinin kontrolüdür.

1965–1972 yılları arasında yaşanan *Vietnam Savaşı*, Paktların birbirini çevreleme ve enerji bölgelerinin/nakil hatlarının kontrol edilmesine yönelik diğer bir çatışma örneği niteliğindedir. Kuzey Vietnam SSCB ve Çin desteğinde, Güney Vietnam ABD ve diğer kapitalist devletlerin desteğinde yapılan bir savaştır. ABD'den 19.000 km. uzakta cereyan eden bu kanlı savaşın sebebinin, sadece Vietnam topraklarına demokrasi yerleştirmek olduğunu düşünmek yeterli gözükmemektedir. Dolayısıyla petrol tankerlerinin emniyeti, batının uğruna savaşmaya değer en önemli faktör olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Akdeniz'in ortasında bulunan ve adeta sabit bir uçak gemisi konumundaki *Kıbrıs* ile ilgili mesele, enerji bölgeleri ve enerji hatlarının Akdeniz'deki kontrolü maksatlı ortaya çıkarılmıştır. Kıbrıs Adası'nın, Doğu Akdeniz, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği bir konumda bulunması ona geniş bir coğrafyayı kontrol etme imkânı sağlamaktadır. Özellikle Hazar Havzası, Süveyş Kanalı, Karadeniz ve Boğazlar, Irak, Cezayir'den gelen ve Ada'nın güneyinde tespit edilen petrol ve doğal gazın naklinin güvenliği için Kıbrıs oldukça stratejik önemi haizdir. Bu önem Ada'ya, enerjiye en çok gereksinim duyan başta İngiltere ve Rusya olmak üzere büyük güçler tarafından müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. Hatta AB Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni olumsuz koşullara rağmen, üyeliğe almak suretiyle Kıbrıs'ın enerji politik anlamda taşıdığı önemi tescillemiştir. 29 Nisan 2009 tarihinde, Harp Akademileri Komutanlığı SAREN tarafından icra edilen Enerji Sempozyumu'nda, başkanlığını Prof. Dr. Hasan Saygın'ın yaptığı üçüncü oturumda Tümamiral Cem Gürdeniz'in "Enerji Güvenliği ve Terörizm" başlıklı bildirisinde; özellikle 2009 yılında gerçekleştirilen

Akdeniz Kalkanı Harekâtının temel işlevinin İskenderun Limanı vasıtasıyla taşınan enerji kaynaklarının güvenliği olduğu açıkça ifade edilmiştir.

İlki 1948 yılında yaşanan *Arap-İsrail Savaşı*, müteakip yıllarda 1967'de 6 Gün Savaşı, 1973'de Yom Kippur Savaşı (Falvin ve Lenssen, 1994, s. 33), 2006 yılında Lübnan-İsrail Savaşı ve en son 2008'de Gazze Çatışmaları şeklinde tekrarlanmıştır. Bu savaşların ortak özellikleri, ABD'nin İsrail'e tam destek vermesi ve Arap Devletleri'nin milli serveti olan petrolün büyük güçler tarafından kontrol edilmesinin engellenme çabalarıdır (Kocaoğlu, 1996, s. 54). İsrail ABD'nin Orta Doğu'daki petrol bekliliğini yaptığı için yaşanan savaşlar arka planda enerji mücadeleleridir (Kocaoğlu, 1996, s. 43). Bu savaşların en belirgin sonuçları, İsrail'in sürekli Arap topraklarını kendi ülkesine katmak şeklinde görülmüştür. Yine 1967 yılında yaşanan 6 Gün Savaşı sonucu İsrail topraklarını dört katına çıkarmıştır. 1973 tarihindeki Arap-İsrail Savaşı ise petrolün silah olarak kullanıldığı savaş olarak tarihe geçmiştir. OPEC üyesi ülkelerin ambargosu neticesinde petrol fiyatları yaklaşık %400 civarı artmış (Kocaoğlu, 1996, s. 57) ve bunun karşılığında İsrail BM'in arabuluculuğunu kabul ederek geri adım atmak zorunda kalmıştır. Daha sonra ortaya çıkan Lübnan ve Gazze Çatışmaları da İsrail'in hegemonyasını güçlendirmek için yaptığı girişimler olarak değerlendirilirken, petrol fiyatları 95 dolar civarına çıkmıştır (*News Voice of America*, 2007). 1973 tarihindeki Arap-İsrail Savaşı esnasında, Suudi Arabistan'daki Exxon, Mobil, Gulf, Texaco ve Socal adlı şirketlerden oluşan ARAMCO Şirketi'nin yöneticileri, oluşan baskı nedeniyle, kendi ülkelerinin Amerikan 6 ve 7. Filoların ihtiyaç duyduğu petrolü bile karşılayamaz duruma gelmişlerdir (Kocaoğlu, 1996, s. 55).

ABD'nin önemli bir müttefiki olan İran'daki şahlık rejimi, enerji politikalarında millileştirme çabalarına girişmiş ve 1979 yılında, *İslam Devrimi* ile Şahlık Rejimi yıkılarak yerine İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur (Falvin ve Lenssen, 1994, s. 39 ve Kocaoğlu, 1996, s. 57). Devrimin oluşum sürecinde petrol krizlerinin de etkisi büyük olmuştur (Kocaoğlu, 1996, s. 42). ABD bu tarihten sonra Orta Doğu'daki önemli bir müttefikini kaybetmiştir.

İran-Irak Savaşı, görünürde sınır anlaşmazlığı, yani Şatt-ül-Arab'ın paylaşımı gibi sebeplerden kaynaklandığı ifade edilse de, enerji

kaynağı bölgesi ülkelerin birbirleri ile savaşması ve petrole yön vermede hegemonya mücadelesi olarak tanımlanabilir (Yergin, 1995, s. 809 ve Kocaoğlu, 1996, s. 67 ve 75). İslam Devriminden sonra ortaya çıkan karışıklık esnasında Irak 1980 yılında İran'a saldırmıştır. Çıkan savaş petrol üretimini %10 düşürerek günlük bir milyon varile geriletmiş ve fiyatlar 14 \$'dan 35 \$'a yükselmiştir. Her iki ülke de petrole dayalı bir kalkınma modeli benimsemiş ve fiyat dalgalanmalarından oldukça etkilenmişlerdir. Irak, petrol ihracını genel olarak boru hatları ile yaparken, İran daha ziyade Basra Körfezi'nden tankerler vasıtası ile yapmaktaydı. Dolayısıyla savaşın Irak açısından en stratejik hedefleri İran'ın petrol tankerleri iken, İran da Irak'ın nakil tesislerini hedef almıştır. Ancak Basra her iki ülke için de petrol nakli açısından çok önemli bir çıkış kapısıydı (Kocaoğlu, 1996, s. 126). Bu bölgedeki petrol akışının sekteye uğraması ABD'nin bölgeye müdahale etmesine sebep olmuş ve ABD gemileri petrol tankerlerini korumaya başlamıştır.

SSCB-Afganistan Savaşı, Aralık 1979 ile Şubat 1989 tarihleri arasında meydana gelmiştir. Afganistan boru hatları vasıtası ile muhtemel petrol nakil hatları üzerinde bulunduğu ve Sovyetlerin çevrelenmesine en uygun toprak parçası olduğu için işgale maruz kalmıştır. 5 Aralık 1978 tarihinde yönetimde Sovyet yanlısı bir hükümetin varlığı Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasına sebep olmuş, ancak bir süre sonra yönetime duyulan ulusal tepkiler yüzünden Afgan yönetimi Sovyetlerden yardım talep etmiştir. Böylece 10 yıl süren işgal dönemi başlamıştır. ABD geleceğe yönelik enerji nakil hatları açısından kilit konumdaki Afganistan'ın kontrolünün Sovyetlere geçmemesi için yoğun bir şekilde Afgan muhalif güçleri desteklemiştir (Günay, s. 6). Bu destek neticede Taliban'ı yaratmış ve Afganistan sürekli müdahaleye açık bir istikrarsız ülke konumunda bırakılmıştır. *1991 ABD-Irak Savaşı'nda*, önemli bir enerji ülkesi olan Irak, diğer bir enerji ülkesi olan Kuveyt'e girmiş ve işgal gerekçesi olarak sadece mevcut petrol üretimini arttırmak ve böylece Arap Dünyasının lideri konumuna gelmek olduğu anlaşılmıştır (Yergin, 1995, s. VIII). Bu savaş dünya enerji sisteminde yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur (Falvin ve Lenssen, 1994, s. 53). ABD olaya doğrudan müdahale ederek, dünyanın en önemli enerji bölgesine ilişkin yapılan bir harekâtı müttefik orduları ile birlikte gerçekleştirebilmiştir

(Kocaoğlu, 1996, s. 126). Bu harekât enerji üretim bölgesine yapılan en açık müdahaledir (Yergin, 1995, s. 885 ve Kocaoğlu, 1996, s. 86). Dolayısıyla arka planda başka bir sebep aramanın gereksiz olduğu düşünülmektedir (Kocaoğlu, 1996, s. 75).

Kafkasya Çatışmaları; Azerbaycan-Ermenistan Çatışması (Karabağ Meselesi), Çeçenistan, Abhazya ve Acaristan olayları şeklinde isimlendirilebilir (Kocaoğlu, 1996, s. 111). Dağlık Karabağ Azerbaycan, Ermenistan ve İran'ı kontrol edebilen oldukça stratejik bir bölgede yer almaktadır. Çeçenistan çok önemli petrol nakil hatları üzerinde bulunmakta ve Rusya ve Batı'nın petrol politikalarının çok önemli bir unsuru durumundadır (Kleveman, 2004, s. 56 ve Kocaoğlu, 1996, s. 111). Azeri petrolü zorunlu olarak Rusya'nın Karadeniz'deki *Novorovski* Limanı'na sadece Çeçenistan'dan ve Kuzey Kafkasya'nın diğer yerlerinden geçen mevcut boru hatları ile nakledilmesi gerekmektedir. Rusya bu petrolden geçiş geliri elde etmek ve Azerbaycan'a karşı siyasi bir koz olarak kullanmak istiyorsa mutlaka Çeçenistan'ı kontrol altına almak zorundadır (Kleveman, 2004, s. 60). Acara ile Abhazya topraklarında bulunan Batum, Poki ve Sukhimi Limanları nakil hatlarının son durakları konumunda bulunmakta ve kontrolleri hayati önemi haiz nitelik taşımaktadır. Özetle bu bölgeler, enerji bölgesi ve planlanan nakil hatları üzerinde bulunmaktadır (Kocaoğlu, 1996, s. 118-129). Dolayısıyla yaşanan çatışmalar bu yolların kontrolünden ibarettir.

11 Eylül saldırılarının ardından terörle mücadeleyi gerekçe olarak öne süren ABD, geleceğe yönelik muhtemel enerji nakil hattı üzerinde bulunan bir kilit ülke olan *Afganistan'a* karşı harekât düzenlemiş ve halen ülkeye tam hâkim olabilmek için mücadele vermektedir (Günay, s. 10).

Doğu Timor etnik sorunu 19. yüzyıl sonundan itibaren ülkenin temel iç sorunlarından iken, Timor Adası ile Avustralya arasında denizde petrol rezervi bulunmuş ve birdenbire etnik sorun 1990'lı yıllardan sonra dünya gündeminde önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca Ada önemli bir nakil hattı üzerinde yer almaktadır. İç çatışmaların ardından BM müdahale ederek Endonezya'da yönetimin değişmesine sebep olmuştur (Wallerstein, 1999).

2003 ABD-Irak Savaşı da tıpkı birincisinde olduğu gibi, ABD'nin Orta Doğu enerji kaynaklarına sahip olabilmek için tasarladığı bir harekâttir. Bu operasyonda en temel gerekçe olan Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı ve teröre verdiği destek düşüncesinin daha sonraki yıllarda gerçek olmadığı anlaşılmıştır. Bu yüzden büyük güçlerin enerji politikalarına uygun davranışlar sergilemeyen Irak yönetiminin ve Irak'taki rejimin değiştirilmesi, enerji kaynağı bölgesine yapılmış önemli bir açık harekât niteliğindedir (Kleveman, 2004, s. 290). ABD halen bölgedeki varlığını sürdürmektedir.

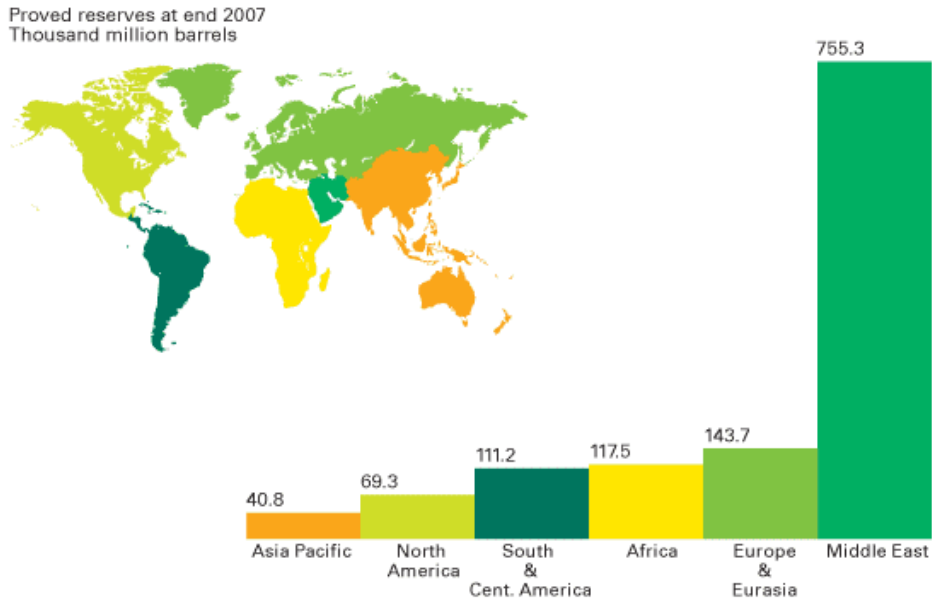
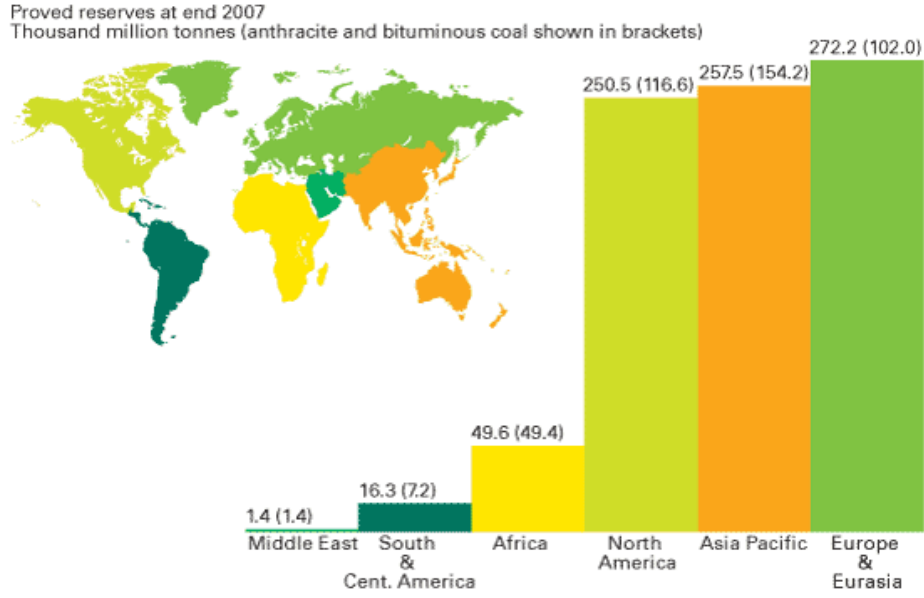
Oldukça özet bir halde verilen çatışma analizleri, enerji kaynaklarının ne kadar hayati önemi haiz olduğunu gösterirken, ülkelerin bu uğurda her türlü oyun ve hileye başvurarak savaşı göze alabileceklerini de ispatlamaktadır. Ancak yapılan incelemelerde ortaya çıkan sonuçların gerçeğe yakın olması olgusu, savaşların gerçek sebeplerinin çok iyi gizlendiği düşünüldüğünde, kullanılan analiz yöntemlerinde bilimselliğin gözden uzak tutulmaması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bu durumda mevcut fosil yakıtların gelecekle ilgili yapılan çalışmaları ortaya koyarak, makro seviyede çatışmaların öngörülebilirliği sağlanabilir. Çünkü en çok üretilip kullanılan birincil enerji kaynağı fosil yakıtların (kömür, petrol ve doğalgaz) üç âdeti için mevcut rezerv miktarına, tüketim hızlarına ve yeryüzündeki dağılımlarına bakarak genel değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Buna göre *kömürde* durum incelendiğinde, ortaya simetrik bir dağılım çıkmaktadır. Ayrıca yatakların yeterince geniş olmaması ve işçiliğin pahalılığı çıkarım maliyetini yükseltmektedir. Bu nedenle bugün, maden kömürü elektrik enerjisi üretimi için artık tercih edilmemekte, buna karşın, çelik ve kimya sanayinde yoğun olarak kullanılmaktadır. Şekil-14'e göre işletilebilir bilinen dünya kömür rezerv miktarı 847,5 milyar ton kadardır. Buna göre bilinen bu kömür rezervinin, bugünkü üretim ve tüketim düzeyinde 133 yıl yetebileceği söylenebilir (BP Statistical World Review, June 2008, s. 32). Şekil-14'e bakıldığında kömür kaynaklarının adil ve simetrik dağılımı gelecekte bu maksatla herhangi bir çatışmanın çıkmasının zayıf bir ihtimal olduğunu göstermektedir.

Şekil-14: 2007 yılı dünya kömür rezervleri (BP Statistical World Review, June 2008, s. 33.)

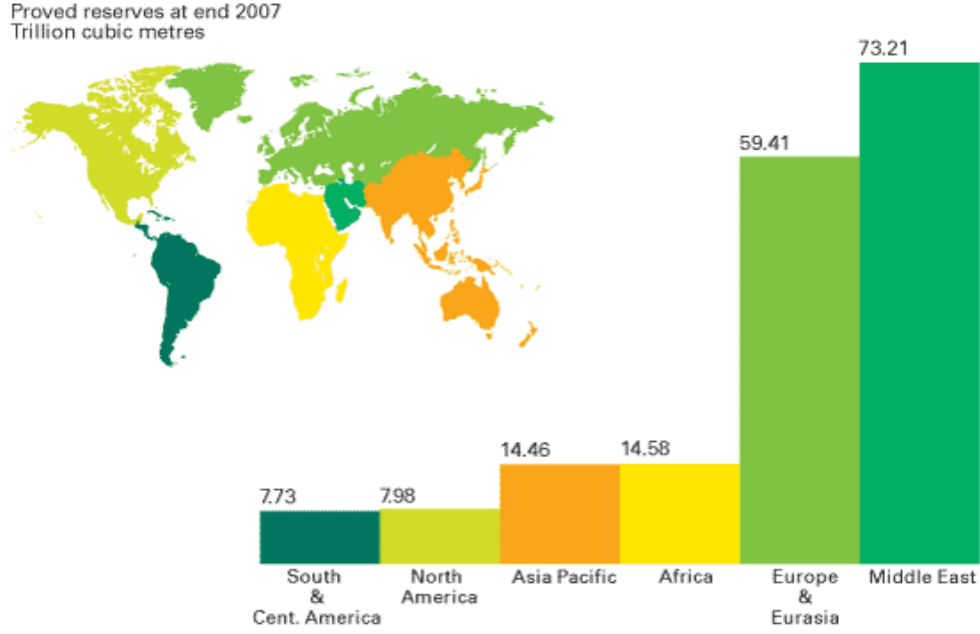
Şekil-15: 2007 yılı dünya petrol rezervleri (BP Statistical World Review, June 2008, s. 7.)

Petrol kaynakları ise, gelişmiş batı Avrupa ülkelerinde bulunmamakta, ancak gelişmemiş Orta Doğu ülkelerinde yüksek miktarlarda bulunmaktadır. Bu durumda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için petrol, kolay ithal edilecek bir enerji kaynağı olmalıdır. Şekil-15'e göre işletilebilen petrol rezervi 1237,9 milyar varil olduğu görülmekte ve bu tüketim hızı ile rezervin yaklaşık 41,6 yıl içinde tükeneceği öngörülmektedir (BP Statistical World Review, June 2008, s. 6). Bu tablonun çatışmaya varan petrol mücadelesinin, eşdeğer bir alternatif yaratılmadığı sürece, içinde savaş riskini de barındırarak devam edeceğine dair güçlü bir işaret olduğu değerlendirilmektedir.

Doğal Gaz kaynaklarına bakıldığında, dünya rezerv miktarının 177,36 tcm olduğu görülmektedir. Gelecekte petrolün sahip olduğu öneme sahip olacağı düşünüldüğünde, ülkelere kalkınmada bazı üstünlükler sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ancak dünya üzerindeki dağılımı asimetrik nitelik arz ettiğinden genel savaşlara sebep olmasa da yerel çatışmalar, diplomatik yöntemler, işbirliği ve anlaşmalar yoluyla tedarik yoluna gidilebileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla şimdilik çatışma sebebi olmayacağı düşünülmektedir. Dünya doğal gaz rezervleri bugünkü düzeyde tüketildiğinde, bu rezerv 60,3 yıl yeterli olacağı tahmin edilmektedir (BP Statistical World Review, June 2008, s. 22.)

Şekil-16: Dünya Üretilabilir Doğalgaz Rezervlerinin Dağılımı (BP Statistical World Review, June 2008, s.23)

Tablo-2’de belirtildiği gibi dünya enerji tüketiminde kaynakların payları 2020 yılında da anlamlı bir değişiklik arz etmemektedir. Dolayısıyla birincil fosil enerji kaynakları ile ilgili geçmişte ve bugün yaşanan gelişmeler yakın gelecekte yaşanacaklarla da paralellik göstereceği değerlendirilebilir. Şekil-17’de ise 2030 yılında kömür talebi yaklaşık 3,9 milyar ton petrole denk, petrol talebi 5,3 milyar ton ve doğalgaz talebi ise 4,7 milyar ton petrole denk miktarlara ulaşacağı öngörülmektedir. Bu tahmin, 2002 yılında taleplerin kömürde 2,1, petrolde 5,9 ve doğalgazda 2,0 milyar ton petrole denk olduğu düşünülürse yüksek talep artışına işaret etmektedir ki, buradan gelecekte yaşanacak krizlerin gerçek sebeplerinin enerji politik olacağı sonucuna varmak mümkündür.

Şekil-17: Gelecekte Enerji Talep Tahmini (http://www.bbc.uk/turkish/indepth/story/2006/2/060215_energy_demand.shtml)

Tablo-2: Dünya Enerji Tüketiminde Kaynakların Payları (%)
(IEA World Energy Outlook 2000)

	2001	2020
Petrol	% 38.5	% 40.0
Kömür	% 24.7	% 22.0
D.gaz	% 23.7	% 26.0
Nükleer	% 6.6	% 5.0
Hidrolik	% 3.0	% 2.0
Yenilenebilir	% 3.0	% 3.0
Diğer	%0.5	% 2.0

3. Sonuç

Enerjinin önemi dünya var oldukça devam edecektir (Kocaoğlu, 1996, s. 37). Gelişmiş ülkeler kalkınmışlıklarını enerji bölgelerine yaptıkları müdahale ve işgallere borçludurlar. Gelecekte de enerji kaynak ve nakil hatlarını kontrol eden güçler süper güç tanımını sürdürürken, diğer devletler bu özelliklerini devam ettiremeyeceklerdir. Yapılan askerî operasyonlar görünürde başka gerekçelerle açıklanırken, arka planlarında enerji kaynaklarının yattığını askerlerin işgal ettikleri bölgelere ayak basar basmaz enerji kaynaklarının haritasını çıkarmaya çalışmalarından da anlaşılmaktadır (Uluğbay, 1995, s. 146).

Petrol ve doğalgaz ticari değer taşımaya başladığından itibaren yaşanan politik çatışmaların temel kaynağı haline gelmiştir (Kocaoğlu, 1996, s. 85). Bazı olaylarda nedenler öyle iyi gizlenmiştir ki enerji politik sebeplere ulaşmak oldukça zorlaşmıştır. Bir ve İkinci Dünya Savaşlarının asıl sebebi (başta kömür ve petrol olmak üzere) enerji politikidir. Bunun dışında yaşanan yerel çatışmalar, diplomatik baskılar, mikro milliyetçi ayrılıkçı hareketler ve bölücü terör olayları ya enerjinin üretildiği yerlerde ya da enerji nakil hatlarının hemen yakınında bulunan yerlerde yaşanmış olması tesadüf sayılmamalıdır. Bu varsayım ülkelerin enerji nakil hattı üzerinde bulunmasına veya enerji kaynağı olup olmadığına ve kaynağa komşu bulunup bulunmadığına göre dış baskı ve müdahalelere maruz kalıp kalmayacağı hakkında bazı ipuçları verebilmektedir.

Jeopolitik teoriler kapsamında değerlendirilen Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi, Haushofer'in Hayat Sahası Teorisi, Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi, Morgenthau'un güç teorileri ("Nicel ve Niteliksel Unsurlar"), Samuel Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" Teorisi, Zbigniew Brezezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" Teorisi ve Alexander Dugin'in "Yeni Avrasyacılık" Teorisi gibi teoriler, enerji kaynaklarının dünya hâkimiyeti üzerindeki etkisini tam olarak açıklayamamaktadırlar. Dolayısıyla Yeni Hayat Sahası ve Kalpgahın Orta Doğu coğrafyası olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu kapsamda Büyük Ortadoğu Projesi de Kuzey Afrika ile birlikte bir enerji tedarik planı olduğu söylenebilir.

Sonuçta enerji kaynakları açısından yaşanan yoğun rekabet, enerji kaynaklarının yetersizliği ve tükenmekte olan fosil kaynaklara sağlıklı alternatiflerin geliştirilememesi tüm ülkeleri derinden etkilemektedir. Bunun için Türkiye'nin enerji kaynakları ile olan ilişkilerini de (terminal ülke olabilme veya kaynak ülkelerle yakınlık) jeopolitik açıdan yeniden değerlendirip dış politikasının omurgasında düzenlemeler yapması sürdürülebilir kalkınma stratejisinin gerçekleşme ihtimalini arttıracaktır. Özellikle enerji politikalarını sadece şekil yönünden göstermelik değil, esas yönünden de, ön görülen teşkilatın her birimini fonksiyonel hale getirip birbirini tamamlayan ve bütünleyen tarzda iyi senkronize etmelidir.

Summary

Conflict analyzes mentioned in the study show that they are very crucial for every country and also they prove that every country can fight against each other by using tricks and frauds. According to the investigation, outcomes are close to the reality. Scientific analysis methods must be considered because of the real reasons of wars. By considering studies about the future of current fossil fuels, macro level conflicts can be thought of. This is mainly because we can make general evaluations about three of the most used and produced energy resource fossil fuels (coal, oil, natural gas) by investigating the current reserve quantity, consumption rate and distribution on earth.

In the case of coal, a symmetric distribution is observed. Also, since reserves aren't wide enough and laboring is expensive, production cost becomes very expensive. Therefore, today coal is not preferred for producing electrical energy. However, it is widely used in steel and chemical industry. Coal reserve quantity on earth is 847,5 billion tons. Therefore, with today's consumption rates, coal reserves will suffice for 133 years. Fair and symmetrical distribution of coal resources show that there is low probability of having conflicts in the future.

Oil resources do not exist in developed European countries, whereas they abound in undeveloped Middle Eastern countries. In this case, oil should be an easily imported energy resource for developing and developed countries. Usable oil reserve is 1237,9 billion barrel.

With this consumption rate oil reserves will be exhausted within 41,6 years. Struggle for can even turn into battles and the risk is likely to linger unless an equal alternative is created.

When we consider natural gas resources, it can be seen that the reserve is 177,36 tcm. Since natural gas will be as crucial as oil in the future, it will give advantages to the countries for development. Natural gas is distributed asymmetrically around the world. Therefore, it can be thought that it will be supplied with local conflicts, diplomatic methods, cooperation and agreements rather than general wars. If natural gas resources are consumed with today's rate, it will be enough for 60,3 years.

In 2020 there will not be an important change in the distribution of world energy resources. Therefore, past and current events about first fossil fuel resources will be similar to the near-future events. In 2030, it is thought that coal demand will be equal to approximately 3,9 billion tons of oil, oil demand will be 5,3 billion tons and natural gas demand will be equal to 4,7 billion ton oil. This assumption shows serious demand increase. In 2002 demand of coil was equal to 2,1 billion ton oil, oil was 5,9 billion ton, natural gas was equal to 2 billion ton oil. We can understand that the real reason of future crisis will be because of energy politics.

The importance of energy will continue as the world exists. Developed countries are wealthy because of their dominion on the areas which have energy resources and, also, in the future, countries which control energy resources and transfer lines will still be called 'super power' and military operations will be based on different reasons. However, it can be understood that the real reason is energy resources because they investigate the energy resources map as soon as they arrive on the land.

Oil and natural gas has become the main source of political conflicts since they have commercial importance. In some cases, main reason is hidden rather well, and in this case, it is very hard to see real energy political reasons. Main reasons (firs of coal and oil) of first and second world wars were based on energy politics. And it is not surprising that local conflicts, diplomatic pressure, micro nationalist

actions and terrorism events occur in areas where energy is produced or they occur in areas which are close to the energy lines. These assumptions can give clues about the existence of outer pressure and attacks to countries in accordance to their location on energy transfer lines and energy resources.

Theories evaluated according to geopolitic theories like; Mackinder's "Heartland Theory", Spykman's "Rimland Theory", Haushofer's "Lebensraum Theory", Mahan's "Sea Power Theory", Morgenthau's power theories (Quantitative and Qualitative Elements), Samuel Huntington's "Clash of Civilizations", Zbigniew Brezezinski's "The Grand Chessboard Theory" and Alexander Dugin's "Neo-Eurasian Theory", don't explain the effects of energy resources on world sovereignty. We can say that Great Middle East Project is an energy supply plan together with North Africa.

As a conclusion; hard competition for energy resources, inadequacy of energy resources, not having alternatives for fossil resources, affects every country deeply. Therefore, if Turkey's relations with energy resources (being terminal country and close to resource countries) and structure of foreign politics are reconsidered, the probability of sustainable developing strategy will be higher. Especially, energy politics shouldn't be considered only visually, but also each department of organization should be functional and synchronized.

Kaynakça:

ARI, Tayyar (2006). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, İstanbul, Alfa Yayınları, 4. Basım.

ACUN, Niyazi (1949). Dünya Petrol Tarihi ve Türk Petrolü, İstanbul, Saka Matbaası.

BP Statistical World Review, June 2002.

BP Statistical Review of World Energy June 2008.

DEDEOĞLU, Beril (2003). Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İstanbul, Derin Yayınları.

Dept. Of Defense, "Base Structure Report, FY 2001" and Defense Almanac: Center for Defense Information Almanac, 2001-2002, www.cdi.org and <http://www.docstoc.com/docs/3769473/U-S-Military-Troops-and-Bases-Around-the-World-The>Erişim tarihi 10.04.2009.

DUNCAN, Richard C., The Peak Of World Oil Production And The Road To The Olduvai Gorge, Pardee Keynote Symposia, Geological Society of America Summit 2000, Reno, Nevada, November 13, 2000, <http://dieoff.org/page224.htm>, Erişim tarihi 14.05.2009.

DURAND, Daniel (1974). Uluslararası Petrol Sorunları, İstanbul, Gelişim Yayınları.

Dünya Petrol Piyasalarındaki Gelişmeler, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/.../dpp.doc

EDİGER, Volkan Ş. Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret, Cumhurbaşkanlığı Enerji Danışmanı Doğal Gaz Dergisi, Sayı 132, 2007/12.

Encyclopedia Britannica (11th ed.)

FALVIN, Christopher ve LENSSEN, Nicholas (1994). Enerjide Arayışlar-Yaklaşan Enerji Devriminin El Kitabı, İstanbul, TEMA Vakfı Yayınları.

Grafiklerle Dünyanın Enerji Talebi, BBC Turkish, http://www.bbc.uk/turkish/indepth/story/2006/02/060215_energy_demand.shtml, Erişim Tarihi 14.05.2009.

GÖKSU, Ekrem (1966). Türkiye'de Petrol, İstanbul, Kağıt ve Basım İşleri A.Ş. İTÜ.

GÜNAY, Bekir. Terörden Arındırılmış Dünya, Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkileri Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı Başkanı, [iibf.kocaeli.edu.tr/uli/kut/.../Terörden%20Arındırılmış%20Dünya.doc](http://iibf.kocaeli.edu.tr/uli/kut/.../Terorden%20Arindirilmis%20Dunya.doc).

IEA World Energy Outlook 2000.

İNAT, Kemal-DURAN, Burhanettin ve ATAMAN. Dünya Çatışma Bölgeleri, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.

KLEVEMAN, Lutz (2004). Yeni Büyük Oyun-Orta Asya'da Kan ve Petrol, Çev. Hür Güldü, İstanbul, Everest Yayınları.

KOCAOĞLU, Mehmet (1996). Petro-Strateji, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi.

ULUĞBAY, Hikmet (1995). İmparatorluktan Cumhuriyete-Petropolitik, Ankara, Turkish Daily News Yayınları.

TUGENDHAT, Christopher (1968). Oil The Biggest Business, London, Eyre-Spottiswoode.

TUĞRUL Beril, "Enerji Politikaları" Ders Notları, 2005-2006 Dönemi, GYTE.

TÜRKİYE Genel Enerji Raporu, Eylül 1968, Ankara, Türkiye 2. Genel Enerji Kongresi.

WADDELL, Eric, The Battle for Oil, Global Research, 2003; <http://www.defenselink.mil/specials/unifiedcommand/>; <http://www.unitedforpeace.org/article.php?id=884>, Erişim tarihi 14.05.2009.

WALLERSTEIN, Immanuel. Doğu Timor: Neden Ancak Şimdi İlgileniyoruz?, Fernand Braudel Center, Binghamton University, <Http://fbc.binghamton.edu/commentr.htm>, 15 Eylül 1999.

WORLD Energy Outlook 2008.

YERGIN, Daniel (1995). Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü, Çev. Kamuran Tuncay, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

http://www.6dtr.com/TARİH/haritalar/63-1914_avrupa.jpg, Erişim tarihi 07.06.2009.

<http://selsil.blogspot.com/2005/06/lojistik-berlin-bagdad-demiryolu.html>, Erişim tarihi 14.05.2009.

<http://www.eia.doe.gov/neic/speeches/Caruso061305.pdf>, Erişim tarihi 07.06.2009.

http://www.makingthemodernworld.org.uk/learning_modules/history/04.TU.04/?section=4, Erişim tarihi 07.06.2009.

www.vizyonharita.com/resim/dunyabuyuk.jpg Erişim tarihi 13.05.2009.

<http://baybul.com/ansiklopedik-bilgiler/88530-demokratik-kongo-cumhuriyeti.html>, Erişim tarihi 08.06.2009.

Petrolün Varil Fiyatı 95 Doları Buldu 30/11/2007 *News Voice of America* <http://www.voanews.com/turkish/archive/2007-11/2007-11-30-voa3.cfm?CFID=220623375&CFTOKEN>.

